

การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้ : ประวัติศาสตร์เส้นทาง
และการเสริมสร้างเครือข่ายในประชาคมอาเซียน*
RELIGIOUS AND CULTURAL TOURISM IN THE LOWER NORTHEAST REGION
OF THAILAND: HISTORY ROUTES AND NETWORK STRENGTHENING
IN ASEAN COMMUNITY

ธนู ศรีทอง

Thanoo Srithong

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์

Taweesak Tongtip

พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทธจิตโต

Phramaha Chotnipitphon Sutthajitto

ปัญวาลี เสริมทรัพย์

Punvalee Sermsupt

ชายชาญ วงศ์ภักดี

Chaichan Wongpakdee

พระครูสุเมธจันทสิริ

Phrakhrusumethchandhasiri

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus, Thailand.

E-mail: srithong_thanoo@yahoo.co.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และเส้นทางการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนและผู้ประกอบการ เพื่อพัฒนาศักยภาพในการสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้ประกอบการ เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน และเพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์ปัญหาผลกระทบและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียน เป็นการวิจัยผสม โดยวิธีการศึกษาจากเอกสารและการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 499 รูป/คน ใน 12 พื้นที่ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า (1) อีสานใต้มีกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่า 4 กลุ่ม คือ เขมร กูย ลาว และไทยโคราช แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ อุทยานมหาริหารสมเด็จพะพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ วัดเขาศาลา วัดป่าอาเจียง

---

*Received: 30 July 2020; Revised: 21 November 2020; Accepted: 3 December 2020

วัดไพรพัฒนา และวัดสิรินธรวนารามภูพร้าว (2) การพัฒนาศักยภาพชุมชนและผู้ประกอบการ มีแนวทางพัฒนา 6 ด้าน (3) ศักยภาพในการสื่อสารภาษาอังกฤษมีคะแนนสูงกว่าก่อนเรียน (4) มีการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทั้งในระดับชุมชน ระดับเขตพื้นที่ และระดับชาติ (5) สภาพปัญหาผลกระทบ คือ การบริหารจัดการ ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ประกอบด้วย 9 ยุทธศาสตร์ 10 เป้าหมาย และ 36 มาตรการ

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์, การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม, อีสานใต้, การเสริมสร้างเครือข่าย, ประชาคมอาเซียน

Abstract

This research aimed to study history and routes, to develop the community and entrepreneurs potentiality and the English communication, to strengthen the tourism network, and to analyze problems and strategies on religious and cultural tourism in the lower Isan for economic cooperation in ASEAN Community. It was a mixed research. Data collection was done by means of document study and field study from a sample group of 499 key informants in 12 areas in the lower Isan. Descriptive analysis was used in the research.

The findings were; (1) the lower Isan provinces consisted of 4 ethnic groups i.e. Khmer, Kui, Laos, and Thai Korat. The travelling places were the National Park of Somdej Phra Buddhachan (To Brommarangsi), Phimai Historical Park, Prasat Phanom Rung Historical Park, Prasat Muang Tam, Wat Khao Sala, Wat Pa Arjiang, Wat Prai Phatthana, and Wat Sirindhorn Wanaram Phu Prao; (2) there were 6 development approaches for communities and entrepreneurs potentiality; (3) the entrepreneurs' potential development on English communication was significantly in higher scores; (4) there were corporations in all levels of communities, provinces, and nation for network strengthening; (5) the problem found in the lower Isan was the management problem. The proposed tourism strategies were 9 strategies, 10 goals, and 36 measures.

Keywords: History, Religious and Cultural Tourism, Lower Northeast Region, Network Strengthening, ASEAN Community

บทนำ

การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมมีปัจจัยเกื้อหนุนและอิงอาศัยกัน กล่าวคือ การท่องเที่ยวทางศาสนามีองค์ประกอบร่วมที่สำคัญ 6 ประการ คือ (1) ศาสนา ได้แก่ ผู้ให้กำเนิดตั้งศาสนาขึ้นมา (2) ศาสนธรรม ได้แก่ หลักธรรมของแต่ละศาสนาที่ถูกบันทึกไว้ในรูปแบบของคัมภีร์ (3) ศาสนบุคคล ได้แก่ นักบวชในแต่ละศาสนา (4) ศาสนสถาน ได้แก่ อาคารสถานที่สำหรับเป็นที่อยู่ของนักบวชหรือใช้เป็นสถานที่

ประกอบพิธีกรรมในทางศาสนา (5) ศาสนพิธี ได้แก่ การประกอบศาสนกิจหรือพิธีกรรมตามความเชื่อของแต่ละศาสนา (6) สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ อำนาจเหนือธรรมชาติ (สุพัตรา สุภาพ, 2555) แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีทั้งภาครัฐและเอกชน และมีการตระหนักถึงการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จึงก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องหลัก 3 ประการ กล่าวคือ (1) จิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว (2) การท่องเที่ยวที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว (3) การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (ราณี อธิชัยกุล และคณะ, 2555)

อีสานใต้เป็นส่วนหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มี 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี มีกลุ่มปราสาทขอมและวัดในพระพุทธศาสนาที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปเที่ยวชมในแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้อยู่หลายแห่ง เช่น อุทยานมหาวิหารสมเด็จเจ้าคุณเจ้า (โต พรหมรังสี) ตั้งอยู่ในอำเภอสีคิ้ว อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ตั้งอยู่ในอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ตั้งอยู่ในอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ปราสาทเมืองต่ำ ตั้งอยู่ในอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พุทธอุทยานวัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร ตั้งอยู่ในอำเภอบัวเขต วัดป่าอาเจียง (สุสานช้าง) ตั้งอยู่ในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ วัดไพรพัฒนา (หลวงปู่สงว) ตั้งอยู่ในอำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ วัดสิรินธรวรารามภูพร้าว ตั้งอยู่ในอำเภอสรินทร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2557)

ประวัติศาสตร์เป็นแหล่งข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ เช่น แหล่งข้อมูลที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ อักษรจารึก หนังสือ ตำรา หรือจากบุคคลที่ได้อยู่และเห็นเหตุการณ์นั้นซึ่งเกิดขึ้นมาแล้วในอดีต เป็นการเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีต ทำให้ทราบเรื่องราวในอดีต เพื่อนำมาปรับใช้ในการแก้ปัญหาปัจจุบันได้ เกิดความเข้าใจ ประทับใจ เห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษสร้างสรรค์ไว้ ประวัติศาสตร์ส่งเสริมให้มนุษย์ใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยการนำเอาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เคยเกิดขึ้นแล้วนำมาพิจารณาเพื่อใช้ประกอบในการตัดสินใจ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2547) ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรม ประกอบด้วย (1) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและปรับปรุงขึ้นจากธรรมชาติ และมนุษย์จะเรียนรู้วัฒนธรรมจากกันและกัน (2) เป็นสิ่งที่มีการสืบต่อเนื่อง เป็นมรดกทางสังคมที่มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง (3) เป็นสิ่งที่มีลักษณะเพิ่มพูนหรือขยายตัวด้วยการค้นพบสิ่งใหม่ การประดิษฐ์ และการแพร่กระจายเพื่อจะสร้างสิ่งใหม่ (4) เป็นสมบัติร่วมของกลุ่มหรือสังคม (5) เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วก่อนบุคคลจะเกิดและมีชีวิตในสังคม นอกจากลักษณะที่สำคัญดังกล่าวแล้ว วัฒนธรรมยังมีลักษณะอื่น ๆ ที่สำคัญอีก 2 ประการ คือ (1) วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างสม่ำเสมอ (2) วัฒนธรรมมีหน้าที่ทั้งที่เป็นลักษณะการทางวัฒนธรรม (Culture trait) และวัฒนธรรมซ้อน (Culture complex) (นันทนา กปิลกาญจน์, 2542)

เส้นทางการท่องเที่ยวทางศาสนา เป็นการสัญจรเที่ยวไปมาของมนุษย์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจในระยะเวลาสั้น ๆ จากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง โดยเส้นทางการท่องเที่ยวทางศาสนามีการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งมีที่มาจากองค์ประกอบของศาสนา เช่น ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนพิธี และความศักดิ์สิทธิ์ องค์ประกอบดังกล่าวทำให้เกิดศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศิลปวัตถุ

รวมไปถึงประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยววันด้วย (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548) และเส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมแหล่งวัฒนธรรมทั้งที่เป็นด้านวัตถุ ธรรม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือศิลปวัตถุ ด้านคติธรรม เช่น หลักการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจได้มาจากปรัชญา ศาสนา หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านเนติธรรม เช่น กฎหมาย รวมทั้งระเบียบ ประเพณีที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นแบบแผนอย่างเดียวกัน เป็นที่ยอมรับนับถือของคนส่วนใหญ่ ซึ่งมีการปฏิบัติสืบทอดกันเรื่อยมา ด้านสหธรรม เช่น มารยาททางสังคมซึ่งใช้ติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่น เป็นมารยาทและคุณธรรมที่ควรปฏิบัติ (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2551) อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักการสำคัญเกี่ยวกับแนวคิดของเส้นทางการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม เป็นการสร้างที่ใช้สัญจรเที่ยวไป มาของมนุษย์ เพื่อชมแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ (1) สิ่งดึงดูดใจ (2) สิ่งอำนวยความสะดวก (3) การเข้าถึง (4) กิจกรรม (5) การบริการเสริมทางการท่องเที่ยว

การพัฒนาศักยภาพชุมชน เป็นการนำเอาความสามารถที่ซ่อนเร้นภายในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างมีกระบวนการ กล่าวคือ ทิศทางและแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น จะต้องมีการร่วมมือในการใช้ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว เพื่อการรองรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วน ทั้งในระดับนโยบาย ระดับแผน ระดับปฏิบัติ และมีการติดตามผลและให้การแนะนำอย่างต่อเนื่อง (สมชาย สนั่นเมือง, 2541) ซึ่งสมาคมการมีส่วนร่วมของสาธารณชนนานาชาติ (International Association for Public Participation) ได้แบ่งระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน เป็น 5 ระดับ ได้แก่ (1) การให้ข้อมูลข่าวสาร (2) การรับฟังความคิดเห็น (3) การเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานรวมถึงการร่วมตัดสินใจ (4) ความร่วมมือในลักษณะตัวแทนภาคสาธารณะ และ (5) การเสริมอำนาจแก่ชุมชน (ยุพาพร รูปงาม, 2545)

การรู้ภาษาอังกฤษเป็นสิ่งสำคัญในยุคปัจจุบัน เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายทั้งในด้านเชื้อชาติ วัฒนธรรม และภาษา บุคลากรในภาคการท่องเที่ยวจำเป็นต้องตระหนักถึงความแตกต่างเหล่านี้ ในการนี้ ไบรเน่ (Byrne) ได้เสนอขั้นตอนการสอนทักษะการฟังพูดภาษาอังกฤษ ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้ (1) ขั้นตอนนำเสนอเนื้อหา (2) ขั้นตอนการฝึกฝน (3) ขั้นตอนการใช้ภาษา (Byrne, D., 1990)

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ได้กำหนดยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาเครือข่าย (CBT) สรุปได้ 6 ยุทธศาสตร์ คือ (1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะและองค์กรเครือข่าย (2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งบริการ (3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงบูรณาการ (4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการประชาสัมพันธ์การตลาด (5) ยุทธศาสตร์การประสานงานเชิงนโยบาย และ (6) ยุทธศาสตร์การหาทุน (สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, 2550)

จากการศึกษาจากเอกสารและการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้ พบว่า การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้ ประกอบด้วย (1) ปัญหาการบริหารจัดการทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ (2) ปัญหาผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว (3) ปัญหาด้านการบริหารจัดการที่ยังไม่ดีพอ (4) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิทัศน์ในการท่องเที่ยว (5) ปัญหานักท่องเที่ยวขาดจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่ออนุรักษทรัพยากร

และ (6) ปัญหาชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวขาดความรู้ความเข้าใจ และขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กล่าวโดยสรุป ปัญหาการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่พบในแหล่งท่องเที่ยวของอีสานใต้ จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขและพัฒนาอย่างเร่งด่วน โดยความร่วมมือและการประสานงานจากองค์ประกอบของการท่องเที่ยวในทุกด้าน และเป็นไปอย่างสอดคล้องกัน

จากข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้ ดังที่ได้นำเสนอมาแล้วนี้ คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้ : ประวัติศาสตร์เส้นทาง และการเสริมสร้างเครือข่ายในประชาคมอาเซียน ซึ่งคำตอบที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้จะก่อให้เกิดคุณค่าต่อวิถีชีวิตของชุมชนในด้านศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์เส้นทางท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนและผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพในการสื่อสารภาษาอังกฤษของผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้
4. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน
5. เพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์ปัญหาผลกระทบ และยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นรูปแบบการวิจัยแบบผสม เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกเอกสาร แบบบันทึกการสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบทดสอบ ชุดฝึกทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในขององค์กร เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 499 รูป/คน ใน 12 พื้นที่ ของ 5 จังหวัดในอีสานใต้ ได้แก่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี

การวิจัยเชิงเอกสารเป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่มาของแนวคิด ความหมาย หลักการสำคัญ ประเภท วิธีการ และการประยุกต์ใช้จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ บทความ ในวารสาร รายงานการวิจัย และสื่อจากอินเทอร์เน็ต โดยใช้แบบบันทึกเอกสาร ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการศึกษาสภาพความพร้อมด้านภาษาอังกฤษของผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้ โดยการทดสอบก่อนรับการฝึกอบรม แล้วสรุปเป็นค่าร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย (Average) ของคะแนนที่ได้ ส่วนการพัฒนาศักยภาพด้าน

ภาษาอังกฤษ ใช้ชุดฝึกทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว กับตัวแทนของผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้ จำนวน 5 กลุ่ม ๆ ละ 3 คน รวม 15 คน แล้วนำผลคะแนนก่อนและหลังการฝึกอบรมที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมาหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยดำเนินการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการฝึกอบรม

การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อสังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลประวัติศาสตร์และเส้นทางท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้ การพัฒนาศักยภาพชุมชนและผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้ การพัฒนาศักยภาพในการสื่อสารภาษาอังกฤษ ของผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้ การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน และปัญหาผลกระทบ ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้ กับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปนำเสนอแบบพรรณนา

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้ : ประวัติศาสตร์ เส้นทางและการเสริมสร้างเครือข่ายในประชาคมอาเซียน” สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์และเส้นทางท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้

1.1 อีสานใต้ คือ จังหวัดในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย มีพื้นที่แบ่งเป็น 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี มีน้ำมูลไหลผ่าน ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้และทิศตะวันตกติดเทือกเขาหลวงพระบางและประเทศกัมพูชา ในดินแดนนี้เคยมีกลุ่มคนอาศัยอยู่ร่วมกันมานานแล้วไม่น้อยกว่า 3,000 - 4,000 ปี ก่อนเกิดอาณาจักรขอม (เขมร) และก่อนเกิดอาณาจักรสุโขทัย เห็นได้จากภาพเขียนยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ถ้ำวัดเขาจันทร์งาม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา หรือภาพเขียนที่อุทยานแห่งชาติผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าไทยในอีสานใต้ หากแบ่งตามสำเนียงโดยใช้ภาษาพูดเป็นเกณฑ์ สามารถแบ่งได้ 4 กลุ่มใหญ่ คือ (1) กลุ่มชาติพันธุ์เขมร กลุ่มนี้เป็นกลุ่มชนที่เก่าแก่เคยมีอิทธิพลมากในดินแดนแถบนี้ เพราะปรากฏหลักฐานว่าราวพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 13 ปัจจุบันชาติพันธุ์เขมรมีจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ (2) กลุ่มชาติพันธุ์กวย กล่าวกันว่าการเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยของชนกลุ่มนี้ได้เข้ามาเป็น 2 ช่วงด้วยกัน คือ ราว พ.ศ. 2200 มีกวยอาศัยจำนวนหนึ่งอพยพหนีภัยจากเมืองจำปาศักดิ์ เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดสุรินทร์ และอีกครั้งหนึ่งระหว่าง พ.ศ. 2320-2350 กองทัพไทยยกไปปราบกบฏเมืองจำปาศักดิ์ อดตะปือ เชียงทอง และसारวัน หลายครั้ง ได้กวาดต้อนชนพื้นเมืองกลับมาเป็นจำนวนมาก โดยให้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่จังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดสุรินทร์ และการพูดสื่อสารกันในชนกลุ่มนี้ใช้ภาษากวยหรือส่วย (3) กลุ่มชาติพันธุ์ลาว ราวพุทธศตวรรษที่ 23 ในรัชสมัยของพระเจ้าศรีสมุทพรพุทธางกูรแห่งนครจำปาศักดิ์ ได้ส่งขุนนางมาปกครองบ้านเมืองต่าง ๆ ในจำนวนนี้รวมถึงเมืองศรีนครเตา ปัจจุบันคือ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้ยังพบจารึกอักษรธรรม ภาษาลาว

มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 23 ที่ปราสาทศิธรภูมิ กล่าวถึงกลุ่มพระเถระผู้ใหญ่และท้าวพระยาที่ร่วมกันบูรณะปราสาท (4) กลุ่มชาติพันธุ์ไทยโคราช สำเนียงการพูดออกเป็นไทยครั้งลาวครั้ง จะบอกว่าเป็นสำเนียงไทยแบบอยุธยาหรือไม่ใช่ หรือจะบอกว่าเป็นสำเนียงลาวที่ใช้อยู่ภาคอีสานก็ไม่ใช่ และสำเนียงดังกล่าว ส่วนใหญ่ก็มีพูดอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์บางอำเภอ และบางจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

1.2 เส้นทางท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอีสานใต้ มีความเชื่อมโยงกับสภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว เช่น สาธารณูปโภคพื้นฐาน สิ่งปลูกสร้าง สถานที่และสิ่งแวดล้อม มีความเชื่อมโยงกับองค์ประกอบของศาสนา เช่น ศาสดาหรือรูปเคารพ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนพิธี คติธรรม และเนติธรรม ซึ่งในงานวิจัยนี้ หมายถึง สถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในอีสานใต้ 5 จังหวัด ดังนี้

1) จังหวัดนครราชสีมา แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมสำคัญของจังหวัดนครราชสีมา มี 2 แห่ง ได้แก่ (1) อุทยานมหาริหารหรือมุลนิธิสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ตั้งอยู่ในเขตบ้านโนนกลุ่ม ตำบลมิตรภาพ อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา มีสภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว อยู่ห่างจากตัวเมืองนครราชสีมา ประมาณ 42 กิโลเมตร มีสิ่งปลูกสร้างสำคัญ คือ ตำหนักวิหารสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) จุดเด่นที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้คือ ภายในตำหนักมีการประดิษฐานรูปเหมือนสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) องค์ใหญ่ที่สุดในโลก วิหารพระพุทธชินราช ข้างในประดิษฐานพระพุทธชินราช ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม มีการสร้างภูมิสถาปัตยกรรมเป็นน้ำตกขนาดเล็ก มีการปลูกต้นไม้และไม้ดอกที่สวยงาม มีการสร้างสระน้ำรูปโค้งไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ ภายในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว (2) อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นเมืองโบราณในแบบแผนของสถาปัตยกรรมขอม สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยวงษ์ที่ 1 ราวพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นเทวสถานของศาสนาพราหมณ์ รูปแบบของศิลปะเป็นแบบปาปวนผสมผสานกับศิลปะแบบนครวัด ซึ่งปราสาทนี้ได้ถูกดัดแปลงมาเป็นศาสนสถานทางศาสนาพุทธในสมัยพระเจ้าชัยวงษ์ที่ 7 กษัตริย์ของอาณาจักรเขมรที่ยิ่งใหญ่ ครองราชย์ในช่วง (พ.ศ. 1724 - พ.ศ. 1762) จัดว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของประเทศไทย สภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว ทางเข้าถึงสะดวกและปลอดภัย เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ตั้งอยู่ในตัวอำเภอพิมาย ระยะทางจากอำเภอพิมายไปยังตัวเมืองนครราชสีมา ประมาณ 60 กิโลเมตร ด้านสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญได้แก่ ศูนย์ข้อมูลอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ตัวปราสาทที่ตั้งอยู่กลางเมืองพิมาย

2) จังหวัดบุรีรัมย์ แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมสำคัญของจังหวัดบุรีรัมย์มี 2 แห่ง ได้แก่ (1) ปราสาทพนมรุ้งหรืออุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ตั้งอยู่บนยอดเขาพนมรุ้ง ซึ่งเป็นภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว ในท้องที่ตำบลตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นโบราณสถานสมัยลพบุรีที่มีความงดงาม มีความสำคัญมากอีกแห่งหนึ่งในประเทศไทย สร้างขึ้นเพื่อถวายแด่องค์พระศิวะ เทพเจ้าสูงสุดในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย เขาพนมรุ้งและปราสาทบนยอดเขา จึงเปรียบเสมือนเขาไกรลาสอันเป็นที่ประทับของพระศิวะ และยังเป็นศูนย์กลางจักรวาลอีกด้วย กลุ่มอาคารบนยอดเขามีก่อสร้างหลายยุคสมัย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14-18 ชื่อ “พนมรุ้ง” มาจากภาษาเขมรว่า “วนรุง” แปลว่าภูเขาอันกว้างใหญ่

โดยคำนี้ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกอักษรขอมพบที่ปราสาทพนมรุ้ง และยังปรากฏชื่อผู้สร้างปราสาทคือ “นเรนทราทิตย์” เชื้อสายราชวงศ์มหัทธิธรปุระผู้เกี่ยวข้องเป็นพระญาติกับพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ผู้สร้างปราสาทนครวัด ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเมืองเสียมเรียบประเทศกัมพูชา สภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว มีความพร้อมด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน เส้นทางเข้าถึงสะดวกและปลอดภัย ด้านสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญ ได้แก่ อาคารอำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ศูนย์ข้อมูลอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง สำหรับสิ่งปลูกสร้างที่เป็นโบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งที่สำคัญ คือ บันไดต้นทาง พลับพลาเปลื้องเครื่อง ทางดำเนินสะพานนาคราชชั้นที่ 1 บันไดขึ้นปราสาท ลานด้านหน้าปราสาท สะพานนาคราชชั้นที่ 2 ลานปราสาทและระเบียงชั้นนอก ชุมประตู่และระเบียงชั้นใน สะพานนาคราชชั้นที่ 3 ปราสาทประธาน ปราสาทอิฐ 2 หลัง ปรางค์น้อย บรรณาลัย อาคารก่อด้วยศิลาแลง เป็นต้น ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านนอกตัวปราสาท มีสภาพแวดล้อมเป็นป่า มองเห็นวิวทิวทัศน์สวยงาม ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกที่ดี (2) ปราสาทเมืองต่ำ ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นศาสนสถานที่ยังคงความเชื่อทางศาสนาฮินดู สันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นเพื่อถวายพระศิวะ มีลักษณะเป็นศาสนสถานประจำเมืองหรือประจำชุมชน จากการศึกษาทางโบราณคดี พบว่า มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณในละแวกนี้เป็นชุมชนขนาดใหญ่หลายชุมชน โบราณวัตถุที่ขุดพบ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ภาชนะดินเผาเนื้อดิน เครื่องถ้วยชามเคลือบสีน้ำตาลและเคลือบสีเขียว เป็นจำนวนมาก หลักฐานเหล่านี้แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีอายุใกล้เคียงกับการสร้างปราสาท ซึ่งเป็นอิทธิพลศิลปะขอมแบบคลัง และแบบปาปวน กำหนดอายุประมาณครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 16 หรือราว 1,000 ปีมาแล้ว ตำแหน่งที่ตั้งของปราสาทเมืองต่ำ อยู่บนเส้นทางอารยธรรมขอมจากเมืองพระนครในประเทศกัมพูชา ขึ้นสู่ทางเหนือ ผ่านเทือกเขาพนมดงรัก ผ่านกลุ่มปราสาทตาเมือน จังหวัดสุรินทร์ ผ่านปราสาทเมืองต่ำสู่ปราสาทพนมรุ้ง ไปยังปราสาทพิมาย จังหวัดนครราชสีมา สภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว มีความพร้อมด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน มีเส้นทางเข้าถึงสะดวกและปลอดภัย ระยะทางจากปราสาทเมืองต่ำไปยังตัวเมืองบุรีรัมย์ ประมาณ 65 กิโลเมตร สิ่งปลูกสร้างที่เป็นโบราณสถานที่สำคัญ คือ กำแพงแก้วและชุมประตู่ ลานปราสาทและสระน้ำ ระเบียงคดและชุมประตู่ กลุ่มปราสาทอิฐ และบรรณาลัย

3) จังหวัดสุรินทร์ แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมสำคัญในจังหวัดสุรินทร์มี 2 แห่ง ได้แก่

(1) วัดเขาศาลาหรือพุทธอุทยานเขาศาลาอตุลฐานะจาโร ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลจรัส อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์ โดยจัดตั้งเป็นพุทธอุทยาน บนพื้นที่ 10,865 ไร่ เพื่อการปฏิบัติธรรมและอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่า เป็นสมบัติของชาติ โดยมีเป้าหมายให้เป็นเขตปลูกป่า ฟื้นฟูสภาพป่า และรักษาป่าให้สมบูรณ์ เป็นสถานที่ฝึกการปฏิบัติธรรม อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้ และสมุนไพรหายาก รวมทั้งสัตว์ป่านานาชนิด เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำ สภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยวมีความพร้อมด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองสุรินทร์ประมาณ 79 กิโลเมตร มีสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญ คือ ชุมประตู่ทางเข้าวัด ด้านบนของชุมประตู่ทำเป็นคานขนาดใหญ่ มีพระพุทธรูปปางสมาธิองค์ใหญ่ตรงกลาง มีขนาดใหญ่สองตัวพันรอบคานแม่แป้นขนาดใหญ่อยู่ซ้ายและทางขวาของพระพุทธรูป ประตู่ทางเข้าถูกออกแบบดูสวยงาม คล้ายเป็นสิ่งศักดิ์ดีให้นักท่องเที่ยวได้ชมก่อนจะเข้าไปภายในวัด ทางเดินภายในตัวพญานาค เป็นช่องทางให้นักท่องเที่ยวที่ขอความตื่นเต้น เดิน

เข้าไป มีไฟประดับสวยงามให้แสงสว่างมองเห็นทางเดินตลอดเส้นทาง มีเจดีย์น้ำซับซึ่งสร้างไว้ในป่าลึก ภายในชุมชนเขาศาลา มีมาพระหรือผาลานนาคปรกอยู่บนชะง่อนเขา มองเห็นอาณาบริเวณพุทธอุทยาน ประกอบด้วยชุมชนเขาสามลูก คือ เขานก เขาศาลา และเขาพระ เรียกรวมกันว่า “ไตรคีรี” มีน้ำตกสำคัญที่หล่อเลี้ยงพื้นที่ป่าด้านล่าง คือ “น้ำตกไตรคีรี” (2) วัดป่าอาเจียง (สุสานช้าง) ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และเชิดชูเกียรติช้างไทย เป็นที่เก็บรวบรวมกระดูกช้างที่เสียชีวิตแล้ว ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตของคนและช้างในชุมชน ภายในหมู่บ้านยังได้จัดสร้างพิพิธภัณฑ์ช้าง เพื่อรวบรวมความเป็นมาเกี่ยวกับช้าง อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการคล้องช้าง และให้ความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับช้าง ในปี พ.ศ. 2549 องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ได้จัดทำโครงการ “นำช้างคืนถิ่น เพื่อพัฒนาท้องถิ่นบ้านเกิด” โดยการนำช้างเลี้ยงมาอยู่ในบริเวณหมู่บ้านช้างมากกว่า 200 เชือก สภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว มีความพร้อมด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน มีเส้นทางเข้าถึงสะดวกและปลอดภัย ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองสุรินทร์ ประมาณ 52 กิโลเมตร ด้านสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญ คือ สุสานช้างวัดป่าอาเจียง ศาลาเอนาวันวัดป่าอาเจียง ศาลปะกำ รูปปูนปั้นช้างเอราวัณสามเศียร และท้าวกำพำกอดควายคู่ที่ล้มตายอยู่หน้าช้างสามเศียรนั้นด้วย รูปปูนปั้นช้างหมอบมีพระมอเฒ่าอยู่ในลักษณะนอนคว่ำหมดแรงอยู่บนคอช้าง รูปปูนปั้นรอยเท้าช้าง รูปปั้นคนกำลังไล่ควายเทียมไถและคราด มีกิจกรรมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

4) จังหวัดศรีสะเกษ แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมสำคัญในจังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ วัดไพรพัฒนา (หลวงปู่สรวง) ตั้งอยู่ตำบลไพรพัฒนา อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ในช่วงต้นมีชื่อหมู่บ้านว่า “ไพรบึงน้อย” ต่อมารัฐบาลได้จัดสรรที่ดินให้ราษฎรอยู่อาศัย และตั้งชื่อบ้านให้ใหม่ว่า “ไพรพัฒนา” สภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยวมีความพร้อมด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน ทางเข้าถึงสะดวกและปลอดภัย ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองศรีสะเกษ ประมาณ 88 กิโลเมตร ด้านสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญ คือ ตลาดบายตึกเจีย (ข้าวน้ำอุดมสมบูรณ์) มีศาลาเรือนรับรองสร้างด้วยไม้และมีหลายหลัง มณฑปปราสาทอันเป็นที่ประดิษฐานสรีระสังขารหลวงปู่สรวง ศาลาแสดงสินค้า OTOP มีรูปปั้นของพระสงฆ์สุปฏิบัติ และมีระฆังแขวนไต้หวันรอบ ๆ จำนวนมาก มีกิจกรรมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

5) จังหวัดอุบลราชธานี แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมสำคัญในจังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ วัดสิรินธรนารามภูพร้าว ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลช่องเม็ก อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี สภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว มีความพร้อมด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน ทางเข้าถึงสะดวกและปลอดภัย ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองอุบลราชธานี ประมาณ 88 กิโลเมตร ด้านสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญ คือ อุโบสถซึ่งมีต้นแบบมาจากวัดเชียงทอง หลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว วิหารประดิษฐานรูปเหมือนพระสงฆ์สุปฏิบัติ ส่วนใหญ่เป็นสายพระป่า เช่น หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น หลวงปู่ชา ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม มีจะงอยผาให้นักท่องเที่ยวได้ไปยืนถ่ายรูปและชมวิทิวทัศน์ มองไปบริเวณโดยรอบจะเห็นป่าไม้ ภูเขา ดิตชายแดนไทย-ลาว ที่อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของวัดภูพร้าว เมื่อมองออกไปทางด้านทิศตะวันตกก็จะเห็นน้ำในเขื่อนสิรินธร ยิ่งเมื่อถึงเวลาเย็นใกล้พระอาทิตย์ตก ก็จะมองเห็นวิทิวทัศน์บริเวณดังกล่าวมีความสวยงามมาก มีกิจกรรมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

2. การพัฒนาศักยภาพชุมชนและผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้

กลุ่มเครื่องเงิน ปะเก้อม บ้านโชค ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ มีแนวทางการพัฒนา 6 แนวทาง ประกอบด้วย (1) แนวทางการจัดการศักยภาพด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยภาครัฐและเอกชนจัดการด้านคมนาคม และการจัดป้ายบอกทางทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้ดียิ่งขึ้น (2) แนวทางการจัดการศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โดยภาครัฐและเอกชนจัดทำแผนผังแหล่งท่องเที่ยว จัดให้มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว กำหนดและควบคุมราคาสินค้าและบริการให้มีความเหมาะสม และจัดระบบสาธารณูปโภคให้เหมาะสม (3) แนวทางการจัดการศักยภาพด้านความปลอดภัย โดยภาครัฐและเอกชนกำหนดกฎระเบียบหรือข้อบังคับในแหล่งท่องเที่ยว ให้มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน (4) แนวทางการจัดการศักยภาพด้านความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ และขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (5) แนวทางการจัดการศักยภาพด้านทรัพยากรท่องเที่ยว ได้แก่ การจัดทำแผนการอนุรักษ์และแผนการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว (6) แนวทางการจัดการศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ประชาชนในท้องถิ่นจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานโครงการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

3. ผลการพัฒนาศักยภาพด้านภาษาอังกฤษของผู้ประกอบการท่องเที่ยวซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 คน โดยใช้ชุดฝึกอบรบภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ในการทดสอบจากคะแนนเต็ม 30 คะแนน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้ พบว่า ผลคะแนนก่อนฝึกอบรบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 15.13 จากค่าเฉลี่ยเต็ม 30.00 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 2.90 และคะแนนหลังฝึกอบรบมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 25.13 จากค่าเฉลี่ยเต็ม 30.00 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.99 ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้หลังการฝึกอบรบด้วยชุดกิจกรรมการฝึกอบรบภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารด้านการท่องเที่ยวสำหรับผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้ ปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างมีคะแนนหลังเรียนด้วยชุดกิจกรรมการฝึกอบรบภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารด้านการท่องเที่ยวสำหรับผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้ สูงกว่าคะแนนก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 (ค่า $t = 22.17$)

4. การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน ประกอบด้วยเครือข่าย 3 ระดับ ได้แก่ (1) เครือข่ายระดับชาติ ภาครัฐผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติ และสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจน (2) เครือข่ายระดับเขตพื้นที่ จังหวัดให้การสนับสนุนงบประมาณ และเป็นแกนกลางในการสร้างเครือข่าย พัฒนาศักยภาพ ตลอดจนให้อิสระต่อพัฒนาการของชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน (3) เครือข่ายระดับชุมชน มีกิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับพระสงฆ์และผู้นำชุมชน ควรเพิ่มความถี่ในการร่วมมือของชุมชนและภาครัฐร่วมอบรมและแลกเปลี่ยนความรู้

ตลอดถึงการบริหารจัดการ กำหนดเป้าหมายร่วมกัน วางกลยุทธ์ในการทำงาน พัฒนาบุคลากร ให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็งของเครือข่าย

5. ปัญหาผลกระทบและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้ กับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียน

5.1 สภาพปัญหาผลกระทบการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้ กับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียน พบว่า บุคลากรไม่เพียงพอในการอำนวยความสะดวก การสร้างจุดเด่นของศาสนสถาน การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ต่อเนื่อง บริบทของแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ดีพอ ขาดความเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับประชาคมอาเซียน

5.2 ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียน ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ จำนวน 9 ยุทธศาสตร์ 10 เป้าหมาย และ 36 มาตรการ ดังแสดงในแผนภูมิตัวนี้

แผนภูมิที่ 1 ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้
กับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้ : ประวัติศาสตร์ เส้นทาง และการเสริมสร้างเครือข่ายในประชาคมอาเซียน คณะผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ผลการวิจัยแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมสำคัญในอีสานใต้ 8 แหล่งท่องเที่ยวใน 5 จังหวัดของอีสานใต้ ได้แก่ อุทยานมหาวิหารหรือมุลานิธิสมเด็จพะพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ พุทธอุทยานวัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร วัดป่าอาเจียง (สุสานช้าง) วัดไพรพัฒนา (หลวงปู่สรวง) และวัดสิรินธรวนารามภูพร้าว ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะว่าสถานที่ดังกล่าว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง มีความสำคัญเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเชื่อมโยงกับองค์ประกอบทางศาสนาและวัฒนธรรม กล่าวคือ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนสถาน ศาสนพิธีกรรม วัตถุธรรม คติธรรม เนติธรรม และสัทธรรม เป็นที่รู้จักกันในระดับโลก เช่น อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย และวัดป่าอาเจียง (สุสานช้าง) เป็นต้น ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับ พิณิจ จันทร และคณะ ที่ว่า “อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย เป็นเมืองโบราณในแบบแผนของสถาปัตยกรรมขอม สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ราวพุทธศตวรรษที่ 16 ในฐานะเทวสถานของศาสนาพราหมณ์ รูปแบบของศิลปะเป็นแบบปาปนผสมผสานกับศิลปะแบบนครวัด ซึ่งปราสาทนี้ได้ถูกดัดแปลงมาเป็นศาสนสถานทางศาสนาพุทธ ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7” (พิณิจ จันทร และคณะ, 2556)

2. แนวทางพัฒนาศักยภาพของชุมชนและผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้ พบว่า แนวทางพัฒนาศักยภาพของชุมชนและผู้ประกอบการ 6 แนวทาง ซึ่งสอดคล้องกับบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา ได้กล่าวถึงการวางแผนว่า เป็นการพิจารณาและกำหนดแนวทางปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายที่ปรารถนา แนวทางในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ควรมีการปฏิบัติตามขั้นตอน 6 ขั้นตอน ได้แก่ (1) พัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผนในลักษณะของแผนรวม (2) พัฒนาการท่องเที่ยวแบบประชาธิปไตย (3) กำหนดรูปแบบให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ (4) สามารถวัดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมได้ (5) สามารถวัดผลกระทบทางเศรษฐกิจได้ (6) สามารถกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวได้ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

3. ผลการพัฒนาคุณภาพด้านภาษาอังกฤษของผู้ประกอบการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้ พบว่า ผลคะแนนการทดสอบหลังการอบรมอยู่ในระดับค่าเฉลี่ยเท่ากับ 25.13 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.99 ซึ่งเป็นระดับคะแนน 50 เปอร์เซนต์จากคะแนนสอบรวม 30 คะแนน จึงสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้ มีพัฒนาการด้านการสื่อสารภาษาอังกฤษกับนักท่องเที่ยวเพียงพอต่อการประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยว สอดคล้องกับขั้นตอนการสอนทักษะการฟังพูดภาษาอังกฤษของไบรเน่ (Byrne) โดยมีขั้นตอนประกอบด้วยขั้นตอนนำเสนอเนื้อหา ขั้นตอนการฝึกฝน และ ขั้นตอนการใช้ภาษา เพราะเป้าหมายสำคัญของขั้นนี้อยู่ที่ความคล่องในการใช้ภาษาและความสามารถในการสื่อความหมาย (Byrne, D., 1990)

4. การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอีสานใต้กับประชาคมอาเซียน พบว่า ระดับชาติ ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติการ ในระดับเขตพื้นที่

จังหวัด ควรเป็นแกนกลางในการสร้างเครือข่าย ในระดับชุมชน ควรร่วมพัฒนาการบริหารจัดการ ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระมหาสุทนต์ อากาศโร ในผลงานวิชาการเรื่อง เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ ซึ่งได้ตัวอย่างกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ 3 แนวทางด้วยกัน คือ “เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายการทำงานในการเชื่อมโยงงานจากชุมชนสู่การตลาด และเครือข่ายการทำงานแบบบูรณาการ” (สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, 2550)

5. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียน ผลการวิจัยพบว่า มียุทธศาสตร์ จำนวน 5 ยุทธศาสตร์ 9 เป้าหมาย และ 36 มาตรการ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2564 ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 เรื่องการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560) และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาในระยะแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2564) (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้ : ประวัติศาสตร์ เส้นทางและการเสริมสร้างเครือข่ายในประชาคมอาเซียน พบว่า อีสานใต้มีกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าที่หลากหลาย มีแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ควรแก่การส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืน ควรพัฒนาศักยภาพชุมชนและผู้ประกอบการอย่างรอบด้าน ครอบคลุมบริบทการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพในการสื่อสารภาษาอังกฤษของกลุ่มผู้ประกอบการ เสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทั้งในระดับชุมชน ระดับเขตพื้นที่ และระดับชาติ แก้ไขปัญหาการบริหารจัดการ ตลอดจนทั้งยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จากผลการวิจัยดังกล่าว รัฐบาลและคณะสงฆ์ ควรกำหนดนโยบายเพื่อเข้าไปส่งเสริมสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพชุมชนและผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม สนับสนุนการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะทักษะด้านการสื่อสารในสาขาวิชาชีพร่าง ๆ ส่งเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมกับประชาคมอาเซียน ทั้งในระดับประเทศ ในระดับเขตพื้นที่ของแต่ละจังหวัด และในระดับชุมชนของแต่ละจังหวัด ส่วนข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย ผู้จะศึกษาวิจัยควรมีการวิจัยประสิทธิภาพการดำเนินด้านเครือข่ายการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประชาคมอาเซียน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2557). *ผลการดำเนินงานประชาคมอาเซียน กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา*. กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี. (2547). *ปรัชญาประวัติศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2551). *การท่องเที่ยวไทยนานาชาติปี พ.ศ. 2551*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย.
- นันทนา กปิลกาญจน์. (2542). *ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลก (ฉบับปรับปรุง)*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด.
- พินิจ จันทร และคณะ. (2556). *เปิดประตูท่องเที่ยวอาเซียนเชื่อมโยง 10 ประเทศเป็นหนึ่งเดียว*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญาชน.
- ยุพาพร รูปงาม. (2545). *การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ราณี อีสัยกุล และคณะ. (2555). *การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวไทยอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สมชาย สนั่นเมือง. (2541). *ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว*. *จุลสารการท่องเที่ยว*. 17(เมษายน-มิถุนายน), 25-33.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 – 2564*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานนายกรัฐมนตรี
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). *คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 – 2564)*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว. (2550). *คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. ม.ป.ท.
- สุพัทธรา สุภาพ. (2555). *สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด.
- Byrne, D. (1990). *Teaching Oral English*. Singapore : Longman.